

Мікола Хаўстовіч
Варшава

ТЭКСТ І КАНТЭКСТ*

Аматары беларушчыны: Рэніеры

У *Альбоме* Арцёма Вярыгі-Дарэўскага¹ пакінулі свае запісы чатыры браты Рэніеры. Паказальна, што яны былі сярод першых, да каго звярнуўся лідар тагачаснага беларускага руху: на пачатку *Альбом* уганаравалі сваімі аўтографамі У. Сыракомля (21 кастрычніка 1858 г., с. 1), А.Э. Адынец (21 кастрычніка 1858 г., с. 13–14), В. Каратынскі (23 кастрычніка 1858 г., с. 19), Рамуальд Саковіч (23 кастрычніка 1858 г., с. 15). А потым быў Аніцэт Рэніер, які 23 кастрычніка 1858 г. на старонцы 16 занатаваў: “На памяць мілага сардэчнага знаёмства ў Вільні 1858 года ў кастрычніку месяцы ўпісваю сваё імя. Аніцэт Рэніер, экс-выг[наннік] с[ібірска]”².

У гэты самы дзень на гэтай жа старонцы зрабіў запіс Юлій Рэніер³: “На памяць аб падарожжы з Магілёва ў Вільню і з шчырай падзякай за яго ўпісваю сваё імя”⁴. Тут жа на наступны дзень пакінуў кароткую нататку Мамерт Рэніер: “У доказ прыязных пачуццяў, шчырай пашаны, мілага знаёмства ў Вільні на дарагую памяць запісваюся 1858 г. д[ня] 24 кастрычніка”⁵.

* Praca naukowa finansowana w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą „Narodowy Program Rozwoju Humanistyki” w latach 2012–2015.

NARODOWY PROGRAM
ROZWOJU HUMANISTYKI

¹ Арыгінал *Альбома* захоўваецца ў Літоўскім дзяржаўным гістарычным архіве (Lietuvos valstybės istorijos archyvas), у зборах Віленскага таварыства сяброў навук, ф. 1135, воп. 4, спр. 391а. Копія *Альбома* – да нядаўняга часу была ў Бібліятэцы Акадэміі навук Літвы імя Урублеўскіх (Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka), ф. 21 – 722, а цяпер, здаецца, згублена.

² *Пачынальнікі: 3 гісторыка-літаратурных матэрыялаў XIX ст.*, уклад. Г. Кісялёў, 2-е выд., Мінск 2003, с. 250.

³ Пра Юлія Рэніера мы ведаем толькі тое, што ён у кастрычніку 1858 г. пакінуў запіс у *Альбоме*. А вось ці быў ён лекарам? Ці стасуюцца і да яго радкі А. Вярыгі-Дарэўскага:

Dochtory , budźcie zdarowu!
Ciełu Wy daicio sił,
Dy jość u Was hetki słowy,
Szto i z dusz ścierajuć pył.

(ЦНБ імя Якуба Коласа НАН Беларусі, ф. 23, воп. 1, адз. зах. 405).

⁴ *Пачынальнікі...*, с. 250.

⁵ *Ibidem*, s. 251.

Праз некалькі дзён ён перадаў А. Вярыгу-Дарэўскаму на асобным аркушы верш, які будзе падклеены ў Альбом як старонка 72а – 72б.

Arciomka darahienki
Ja ciebie nie zabudu
Dudareńku rodnienki
Druzoczka twaim budu. –

Sztob ty nigdy nie chwareu
Byu zausze Biozy Piastun
Sztob twoy woroh akaleu
Kap iaho tresnuu piarun.

Na adjeznym zaspiewać –
Dla ciebie chacieu by ia
Da nie ciamlu jak zaczac
Bo balic dusza maja.

Sztob ty nigdy nie tużyu
I zdarowy sto let byu
I sztob nas zausze lubiu
I nikoli nie zabyu.

Wilno 1858 d. 28 Paz.

Ty nas u Wilnie paznau
I pakinuć prybrausia
Ty usich za serce uniau
Bo usim spadabausia

Mamertka Litouski cikun
i sławiański bałbatun
Byu kaliś nie ciaciaruk
Ciepier zrabiusia bautruk.

To i żegnajem so slezoy
Na szczasliwu darohu
Budź ty w Apiece swiatoy
Zausiody miły Bohu.

Choc prozawiszczce Renier
Da nie miemieć da nie zwier
Ale polska ja dusza
A szto boley o tom sza...

На старонцы 23 *Альбома* маецца польскамоўны допіс ксяндза Юзафа Рэніера, зроблены ім 13 лістапада 1858 г. у Магілёве¹.

Зусім верагодна, што А. Вярыга-Дарэўскі падтрымліваў з Рэніерамі дачыненні і пазней. Перадусім, у лісце Беларускае Дуды ад 18 жніўня 1859 г. да Адама Кіркора Мамерт Рэніер згадваецца яшчэ раз: “Паэмку *Ахульго* мелася п. Сыракомлева, забраўшы ў мужа, аддаць п. Мамерту Рэніеру. Не ведаю, ці сталася так, а калі б яе атрымаць назад, шчыра падзякаваў бы. Вазьмі, калі можна, яе да сябе”².

Як высветліў Г. Кісялёў, паэма *Ахульго* да Мамерта Рэніера ўсё ж не трапіла.

Вядомы былі Рэніеры і В. Дуніну-Марцінкевічу. У лісце да Яна Карловіча ад 16 верасня 1868 г. чытаем: “Пан будзе вельмі рады знаёмству з Вішнеўскім, і ён нямала, а асабліва наш супольны прыяцель

¹ Пад час следства над удзельнікамі патрыятычных арганізацый у 1840-я гг. у доме Юзафа Рэніера была знойдзена забароненая літаратура. Да ўсяго гэтага пра яго не найлепш адзывалася кіраўніцтва віленскай дыяцэзіі, таму Ю. Рэніера царскія ўлады выслалі ў Магілёўскі бернардынскі кляштар. У 1851 г. яго “зволілі” ад пакарання (Гл.: Российский государственный исторический архив, ф. 826, оп. 1, д. 283. *Об увольнении священника Ренигера, состоящего в Могилевском бернардинском монастыре на покаянии*), але ён не вярнуўся ў Вільню, а працягваў несці Слова Божае як прэфэкт Магілёўскай архідыяцэзіі, друкаваўся ў “*Pamiętniku religijno-moralnym*” (т. 32–33, 1857) пад псеўданімам Юзаф Захарышак.

² *Пачынальнікі...*, с. 235.

Мамерт Рэніер. Яны могуць даць пану матэрыялаў для народнай літаратуры. У Рэніера, пан, можа, і *Купалу* знойдзеш”³.

Кола аматараў беларушчыны ў сярэдзіне XIX ст. даволі абмежаванае. Красамоўна пра гэта гаворыць *Альбом* А. Вярэгі-Дарэўскага: Беларуская Дуда за тыдзень свайго побыту ў Вільні “зафіксаваў” адно сямнаццаць асоб, якія прыязна выказаліся аб працы суседа-земляка.

Для нас важная кожная асоба з гэтага спісу. А тым больш тая, што здолела вершаваным словам адказаць А. Вярэгу-Дарэўскаму.

Пра дачынэнні А. Вярэгі-Дарэўскага з Мамертам Рэніерам было вядома даўно. Яшчэ П. Ахрыменка пісаў пра тое, што ў паперах Беларускае Дуды знаходзіўся ўкраінскі верш *Чудо Божое. Піп і Кірык*, перапісаны М. Рэніерам⁴. Больш інфармацыі пра Рэніераў знаходзім у працах Г. Кісялёва. У каментарых да лістоў А. Вярэгі-Дарэўскага да А. Кіркора даследчык піша: “Рэніер Мамерт – доктар, сябар беларускага рэвалюцыянера і паэта Ф. Савіча. У 40-я гады разам з братам Аніцэтам абвінавчваўся ў сувязях з эміграцыяй і рэвалюцыйнай прапагандзе. Пісаў па-беларуску”⁵.

І сапраўды, Мамерт Рэніер вучыўся ў Віленскай Медыка-хірургічнай акадэміі, належаў да Дэмакратычнага таварыства, якое ўзначальваў Ф. Савіч. Як, дарэчы, і яго старэйшы брат Аніцэт, пра якога Г. Кісялёў звестак меў крыху больш: “Рэніер Аніцэт (каля 1800 – 1877) – доктар, сябар беларускага рэвалюцыянера і паэта Ф. Савіча. У 40-я гады арганізаваў у Вільні тайную бібліятэку, быў сасланы ў Сібір за сувязь з эміграцыяй і рэвалюцыйную прапаганду. Вярнуўся па амністыі 50-х гадоў”⁶.

Пасля выхаду ў свет XXXI тому *Польскага біяграфічнага слоўніка* з артыкулам Тарэзы Астроўскай можна было пазнаёміцца з грунтоўнай біяграфіяй Аніцэта Рэніера⁷: нарадзіўся ў 1804 г., вывучаў медыцыну ў Віленскім універсітэце, удзельнічаў у паўстанні 1830–1831 гг., працаваў лекарам у ваколіцах Вільні, а з 1838 г. – у Друскеніках, шмат пісаў у перыядычныя выданні пра лекавыя воды на Літве, быў прыхільнікам эміграцыйнага Польскага дэмакратычнага таварыства, распаўсюджваў літаратуру Таварыства, за што быў у 1846 г. арыштаваны і асуджаны на 15 гадоў катаргі (капальні срэбра ў Нерчынку). Па амністыі вярнуўся на радзіму ў 1856 г., дзе працягваў лекарскую практыку, а таксама займаўся літаратурнаю і грамадскаю дзейнасцю.

Прозвішча “Рэніер” у дадзенай форме сустракаецца толькі ў беларускіх і асобных польскіх крыніцах⁸. А вось на надмагільным помніку

³ Цыт. па: Я. Янушкевіч, *Беларускі дудар*, Мінск 1991, с. 123.

⁴ П. А х р ы м е н к а, *Архіўная загадка*, “Літаратура і Мастацтва”, 1967, 23 чэрвеня.

⁵ *Пачынальнікі...*, с. 236.

⁶ *Ibidem*, s. 250.

⁷ T. O s t r o w s k a, *Renier Anicety*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XXXI, Wrocław i in. 1988–1989, s. 109–110.

⁸ У *Альбоме* А. Вярэгі-Дарэўскага ўсе чацвёрэ Рэніеры менавіта так і падпісаліся “Renier”.

на віленскай Роце маецца такі надпіс: “Reniger Anicet Dr medycyny, członek Wileńskiego Towarzystwa Lekarskiego i innych (1805⁹–1877)”.

У спісах выпускнікоў Першай віленскай гімназіі знаходзім: “Рэнігер Людвік – 1839. Рэнігер Каліст – 1852. Рэнігер Авіт – 1872”.

Пра Авіта Рэнігера інфармацыя таксама трапіла ў біяграфічныя слоўнікі: нарадзіўся ў 1853 г., быў сынам Мамерта, закончыў Медыка-Хірургічную акадэмію ў Пецяярбурзе, 13.04.1883 г. атрымаў тытул доктара медыцыны за працу *К патологической анатомии костного мозга при отравлении фосфором*. Як лекар працаваў у Вільні і Шырвінтах. Памёр 11(24).01.1907 г. у Вільні, пахаваны на могілках пры касцёле св. Пятра і Паўла. Быў жанаты з Камілаю з Бейняровічаў (пам. 1932), меў дзве дачкі – Яніну (1892–1956) і Ірэну (1899–1987)¹⁰.

Такім чынам, высьвятляецца, што аўтар беларускамоўнага верша ў *Альбоме* А. Вярыгі-Дароўскага меў сына, дочкі якога дажылі да нашага часу. А што калі ў іх сямейных архівах захавалася тое, што так доўга шукаюць гісторыкі беларускае літаратуры?

У расійскамоўных крыніцах прозвішча нашага паэта нязменна перадаецца як “Ренигер”. Так, у Расійскім дзяржаўным гістарычным архіве ў фондзе 577 (Главное выкупное учреждение Министерства финансов) захоўваюцца справы “О выкупе земельных наделов временнообязанными крестьянами Виленской губ.”. Адна з іх (спр. 566) апавядае пра тое, як сяляне вёскі Пелаканьцэ ад 7 красавіка да 15 верасня 1865 г. выкуплялі зямельныя надзелы ад памешчыкаў А.Ф. і М.Ф. Рэнігераў.

А.Ф. Рэнігер – гэта Аніцэт Феліксаў Рэнігер, а М.Ф. Рэнігер – Мамерт Феліксаў Рэнігер. Вёска Пелаканьцэ знаходзілася ў сельскай акрузе Яшуны гміны Салечнікі (14 вёрст ад Салечнікаў). Была яна невялікая – паводле *Геаграфічнага слоўніка* ў 80-я гг. XIX ст. у ёй жылі “63 рэвізскія душы”. Адзначым, што часткаю гэтае вёскі валодаў у часы прыгону Г.С. Міхалоўскі¹¹. Цікава, *Геаграфічны слоўнік* пазначае, што вёска Пелаканьцэ належыць да маёнтка Захарышкі, якім валодаюць Цярпінскія. У адпаведным артыкуле слоўніка сцвярджаецца: “Захарышкі (Zacharzyski) [...] фальварак і засценак павет віленскі, у 5 акрузе паліцэйскай гміны Салечнікі, акруга сельская Яшуны. Фальварак – уласнасць Цярпінскіх, даўней – Радзівілаў – мае 253 дзесяціны ворнае зямлі, 310 – лесу; засценак жа – 54 дзесяціны ворнае зямлі і 21 – лесу”¹².

Ананімны аўтар артыкула ў *Слоўніку* нічога не паведамляе, што маёнткам Захарышкі спрадвеку валодалі Рэніеры (Рэнігеры).

⁹ У адрозненне ад *Польскага біяграфічнага слоўніка* на помніку пададзены дакладны год нараджэння А. Рэніера.

¹⁰ Z. B e d n a r s k i, *Dr med. Awit Reniger (1853–1907) i jego rozprawa na stopień doktora medycyny*, „Archiwum Historii i Filozofii Medycyny” 2001, s. 209–212. Гл.: [online] http://pl.wikipedia.org/wiki/Awit_Reniger [доступ: 20.04.2015].

¹¹ Российский государственный исторический архив, ф. 577, оп. 3, д. 524. Паводле дакумента, які публікуецца ніжэй, напачатку XVIII ст. харунжы Крысціян Рэнігер купіў у Тамаша Міхалоўскага маёнтка Захарышкі з прыгоннымі сялянамі.

¹² *Słownik Geograficzny*, Warszawa 1895, t. XIV, s. 214.

Звесткі пра паходжанне бацькі братоў Рэніераў – Фелікса Рэніера ў навукавай літаратуры даволі цьмяныя: адны крыніцы гавораць, што быў ён лекарам нямецкага паходжання і прыехаў у Вільню разам з жонкаю Францішкаю Фляйшнер з Прусіі, а з 1832 г. (паводле дамовы з Міхалам Балінскім) працаваў як вясковы лекар у Яшунах; іншыя крыніцы сцвярджаюць, што яго продкі (дзед) паходзяць з Францыі, мелі прозвішча ці то Renjer, ці то Renié, ці то Regnier, а ў Рэч Паспалітую прыехалі разам са світаю каралевы Людвікі Марыі ў 1646 г.

Людвік Рэніер, які ў 1839 г. закончыў Першую віленскую гімназію, і Ян Рэніер згадваюцца ў дакументах як памешчыкі Віленскага павета. Але, здаецца, маёнтак Захаришкі і вёска Пелакнаўцэ ім не належала.

У навукавай літаратуры пра прадстаўнікоў роду Рэніераў-Рэнігераў сустракаюцца шматлікі недакладнасці. Думаецца, іх было б значна менш, каб даследчыкі выкарысталі архіў роду Рэнігераў, які захоўваецца ў Бібліятэцы Акадэміі навук Літвы імя Урублеўскіх. Ніжэй змяшчаем дакумент з 1845 г., у якім ад імя Аніцэта Рэнігера выказваецца просьба ў Герольдыю зацвердзіць род Рэнігераў у шляхецтве.

“Просит по доверенности Виленской губернии помещика Аницетия Феликса сына Ренигера – надворный советник Осип Осипов сын Мишкевич-Спринендгевский о нижеследующем:

1

О Дворянском происхождении Рода доверителя моего удостоверяют нижеследующие имеющиеся в деле документы, именно: а). Выпись с отставки, данной Королем польским Августом II 10го декабря 1710го, а 8го сентября 1739го в Виленских Гродских Актах явленной, из которой видно, что прадед моего доверителя Кристиан Ренигер, служивший Наместником в Литовском войске, пожалован при отставке чином хорунжия, б). Выпись купчей крепости 20го апреля 1715го состоявшейся, а 8го сентября 1739го также в Виленских Гродских Актах явленной, по которой хорунжий Кристиан Ренигер приобрел покупкою от помещика Фомы Михаловского имение Захаришки с крепостными крестьянами, с). Выпись Духовного завещания 15го апреля 1800го состоявшегося и того же года 19го декабря в Виленских Гродских Актах совершенного, которым дед моего доверителя двух-именный Кристиан-Фридерик Ренигер оставил сыну своему Феликсу, доставшееся ему по наследству от отца его Кристиана имение Захаришки с крепостными крестьянами, а младшим сыновьям своим Осипу и Фаддею Ренигерам 15000 злотых польских, d). Надлежаще заверенные метрические свидетельства о рождении и крещении, именно: 23го апреля 1805го Аницетия, 13го марта 1814го Мамерта-Дезидерия, 8го августа 1820го Степана-Людвика, 5го февраля 1822го Осипа-Эразма, 25го января 1833го Юлия-Августа Феликсовых, а также 6го мая 1818го Ивана-Войцеха, 7го октября 1820 Серафима и 30го сентября 1829го Каятана-Эустахия

Осиповых сыновей Ренигеров, е). Копия с журнального постановления Виленской Римско-католической Духовной Консистории, составлявшегося 20 мая 1842 года, по делу о рождении в январе месяце 1834 года Каликста Феликсова сына Ренигера, выданная вместо метрики крещения, ф). Свидетельство правившего должность Виленского уездного Предводителя Дворянства 12 августа 1842 года за № 241, данное в том, что Феликс Ренигер действительно происходит от отца двух-именного Кристиана-Фридриха Ренигера и что в том уезде имеет вотчинное имение Захаришки и Пеколанцы, в котором числилось записанных по Ревизии 1816го года мужеска пола крепостных 15 и вольных 2 души, а также, что Феликс Ренигер в подушном окладе не состоит, g). Две копии посемейных дворянских списков о ревизии 1834 года из Канцелярии Виленского уездного Предводителя Дворянства выданные, в которых показаны: именно, в 1^м Феликс сын двух-именного Кристиана-Фридриха с Аницетием, Мамертом-Дезидерием, Людвигом-Степаном, Осипом-Эразмом и Юлием-Августом двух-именными и во 2^м Осип¹³, с сынами Иваном, Серафимом и Каятаном Ренигерами и h). Свидетельство заступающего место Виленского уездного Предводителя Дворянства 7го июля 1843 года, выданное в том, что новорожденные лица, Каликст Феликсов, а также Иван-Воцех, Серафим и Каятан Эустахий Осиповы сыновья Ренигеры могут быть причислены к Роду Ренигеров, и что Род сей пользуясь дворянскими преимуществами, подушным окладом не занят и в оных не состоит, равно же по 8^й Ревизии записан в число дворян 1го разряда по Виленскому уезду и что документы действительно сему Роду принадлежат.

2

А как из выше прописанных документов оказывается, что отец доверителя моего Феликс, дед двух-именный Кристиан-Фридерик и прадед Кристиан Ренигеры владели в Виленской губернии и уезде недвижимым имением с крепостными крестьянами, Захаришки называемым, состоящим ныне во владении доверителя моего Аницетия и родных братьев его Ренигеров, а также, что двоюродные сих последних братья: Иван-Войцех, Серафим и Каятан-Эустахий Осиповы сыновья Ренигеры происходят от одного же родоначальника Кристиана Ренигера, то по сему представляя у сего доверенность, а также свидетельство Виленского уездного Предводителя Дворянства от 26 минувшего мая, с показанием в нем лиц, ныне в живых состоящих, и с удостоверением о том, что никто из их Рода не был лишен дворянства силою закона всеподданнейше прошу:

Дабы повелено было на основании вышепрописанных документов Род Ренигеров в Дворянском достоинстве утвердить и о внесении его в Гербовник учинить законное постановление, – с имеющего же последовать Определения выдать копию.

¹³ Не разборліва.

Июня дня¹⁴ 1845 года. К поданию надлежит Правительствующего Сената в Герольдию”¹⁵.

І застаецца дадаць, што зацверджаны ў шляхецтве Аніцэты Рэніер 1 сакавіка 1848 г. прайшоў у Вільні праз публічную працэдуру пазбаўлення шляхецтва за ўдзел у змове і арганізацыю таемнае бібліятэкі.

Аматар беларушчыны: Аляксей Вішнеўскі

На нашу думку, у гісторыі беларускае культуры і літаратуры XIX ст. абавязкова павінна знайсціся месца для тых, хто сваёй дзейнасцю і працаю пашыраў беларускае мастацкае слова, маральна і матэрыяльна дапамагаў выдаваць альбо проста перапісваў літаратурныя творы. На жаль, на такіх людзей гісторыкі літаратуры амаль не звярталі ўвагу, хоць, бясспрэчна, вывучэнне дакументаў, звязаных з імі можа дапамагчы разгадаць не адну загадку, паспрыяць атрыбуцыі тэкстаў беларускае літаратуры. Напрыклад, у коле сяброў і знаёмых Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча даўно было вядомае імя Аляксея Вішнеўскага. У лісце беларускага дудары Яна Карловіча¹⁶ ад 15 верасня 1868 г. чытаем: “Otóż, jeżeli Pan masz związki z Cenzurą Wileńską, to poproś tam exemplarz dwóch pierwszych pieśni, tam ich dużo się pod stołem wala, gdyż, jako drukowane literami polskimi, zostały z rozporządzenia Ministra zabrane. Kiedy Pan tam nie dostanie, to proszę udać się do p. Alexego Wiszniewskiego, mieszkającego w domu Biskupa Krasińskiego¹⁷, on zda się ma exemplarz, a więc Panu udzieli. [...] Właśnie jedzie jeden pocztowy szlachcic z naszych stron, który doręczy Panu Dударza i Lucynkę, a do Wiszniewskiego wiezie dla przeczytania *Pinska ja Szlachta* i *Szkice prowincjonalne*; poznam się Pan z zacnym Wiszniewskim i, póki szlachcic wyjedzie z Wilna, zbierzcie się w Kółko domowe, przeczytajcie tę bazgraninę razem, dajcie o niej swój sąd razem z odesłaniem tych pism. Pan bardzo będzie rad ze znajomości P. Wiszniewskiego i on nie mało, a zwłaszcza wspólny nasz przyjaciel Mamert Renier, mogą¹⁸ dać Panu materiałów (do) ludowej literatury, u Reniera może Pan i *Kupałę* znajdzie”¹⁹.

¹⁴ Дзень не пададзены.

¹⁵ Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, F. 135–421.

¹⁶ Выяўлены Я. Янушкевічам у аддзеле рукапісаў Львоўскай дзяржаўнай навуковай бібліятэкі імя В. Стафаніка АН Украіны і ўпершыню апублікаваны ў кнізе: Я. Я н у ш к е в і ч, *Беларускі дудар* (Мінск 1991, с. 121–125), ліст

¹⁷ Адам Станіслаў Красінскі (1810–1891) з верасня 1858 г. быў віленскім біскупам. Жыў у біскупскім доме на вул. Замкавай, дзе ладзіў “чацвярговыя абеды” для літаратараў. Летам 1863 г. за невыкананне распараджэння М. Мураўёва-вешальніка асудзіць паўстанне арыштаваны і сасланы на 20 гадоў у Вятку. Да 1883 г. намінальна лічыўся віленскім біскупам. У 1882 г. улады дазволілі пераехаць у Кракаў.

¹⁸ Відавочна, павінна быць *togq*. Менавіта, Аляксей Вішнеўскі і Мамерт Рэніер могуць даць Я. Карловічу матэрыялы па народнай літаратуры.

¹⁹ Цыт. па: Я. Я н у ш к е в і ч, *op. cit.*, с. 123.

Дакладна вядома, што А. Вішнеўскі меў экзэмпляр першае кнігі *Пана Тадэвуша* ў перакладзе В. Дуніна-Марцінкевіча, бо падпісаўся на выданне.

Нейкіх іншых звестак, здаецца, не выяўлена.

Зусім верагодна, што Аляксей Вішнеўскі быў сваяком Адама Вішнеўскага, які з 1859 г. цягам дваццаці гадоў займаў пасаду сакратара шляхецкае зборні і які згадваецца ў паперах фонду 577 (Главное выкупное учреждение Министерства финансов)²⁰, дзе сабраны дакументы пра выкуп сялянамі Віленскай губерні зямельных надзелаў. А.С. Вішнеўскі быў уладальнікам маёнтку Ніскадворац Трокскага павету. Пра дадзены населены пункт чытаем ў *Геаграфічным слоўніку*: “Ніскадворац (Niskodworzec), вёска і фальварак, Трокскі павет, у 3 паліцэйскай акрузе, гміна і сельская акруга Язна; 3 вярсты ад гміны, 40 вёрст ад Трок, 6 дамоў, 30 жыхароў, католікі, 18 рэвізскіх душ; уласнасць Вішнеўскіх”²¹. Назва вёскі кажа, што ў ёй жыло славянскае насельніцтва. Магчыма, гэтым тлумачыцца, што адзін з яе ўладальнікаў меў цікавасць да беларускамоўных мастацкіх твораў. І цікавасць сталую: пра гэта сведчыць і падпіска на *Пана Тадэвуша*, і, самае галоўнае, перадача яму *Пінскае шляхты* на прачытанне ў Вільню. Пэўна, В. Дунін-Марцінкевіч, па-першае, давяраў А. Вішнеўскаму, а па-другое, шанаваў ягоную думку. Хто ж ён быў, гэты Аляксей Вішнеўскі?

Каршын ці Крашын?

Ігнацы Яцкоўскі апублікаваў *Аповесць з майго часу, або Літоўскія прыгоды* ананімна і без указання друкарні ды месца выдання. Адно толькі тытул і год выдання – 1854. Вяртаючыся з эміграцыі, пісьменнік пакінуў вядомаму пазнанскаму друкару і ўладальніку кнігарні Я.К. Жупаньскаму г. зв. “stereotypy” лонданскага выдання *Powieści z czasu tojego*, папярэдне ўнёсшы нязначныя праўкі. У 1858 г. кніга была надрукаваная ў пазнанскай друкарні М. Зоэрна і прадавалася ў кнігарні Я.К. Жупаньскага²². Адзначым, што ў якасці выдавецтва пазначана “w komisie księgarni Jana Konst. Żupańskiego”.

Адрозненні між выданнямі 1854 і 1858 гг. зусім нязначныя. Апрача фактычна аднаго выпраўленага слова на старонцы 123 (замест “wурласі” – “wурелні”) і некалькі дапісаных чорным атраментам літар у *Змесце* (які ў выданні 1854 г. змяшчаўся не напрыканцы кнігі, а напачатку), можна назваць толькі шэраг правак графічнага характару, напрыклад, замест 24 зорчак, які падзялялі фрагменты тэксту ў выданні 1854 г. на 195 старонцы, – 10 зорчак у выданні 1858 г.

Але ёсць адно адрозненне, якое варта нашае ўвагі. Гэтае адрозненне датычыць беларускага верша *Заграй, заграй...*

²⁰ Российский государственный исторический архив, ф. 577.

²¹ *Słownik Geograficzny*, Warszawa 1886, t. VII, s. 157.

²² Каталогі кнігарні Жупанскага сведчаць, што выданне 1858 г. можна было набыць і ў 1867 і ў 1874 гг.

У выданне 1858 г. аўтар (відавочна, аўтар!) унёс адну надзвычай цікавую праўку. Так бы мовіць, удакладніў месца дзеяння. Параўнаем фрагменты верша з двух выданняў:

Беларуская версія (1854)

Zahraj, zahraj, chłopcze mały,
I ў skrypaczki i ў cymbały,
A ja zahraju u DUDU,
Bo ў Karszynie żyć nia budu.

Bo ў Karszynie Pan siardzity,
Bačka kijami zabity,
Maci tużyć, siostra płacze,
Hdzież ty pójdziesz nieboracze?

Польская версія (1854)

Zagraj, zagraj chłopcze mały
I w skrzypczki i w cymbały,
A ja zagram na Kobzinie,
Bo nie będą żyć w Korszynie.

Bo pod złymi tu Panami
Ojciec skołał pod batami,
Matka szłocha, siostra płacze,
Gdzież ty pójdziesz nieboracze?

Беларуская версія (1858)

Zahraj, zahraj, chłopcze mały,
I ў skrypaczki i ў cymbały,
A ja zahraju u DUDU,
Bo ў Kraszynie żyć nia budu.

Bo ў Kraszynie Pan siardzity,
Bačka kijami zabity,
Maci tużyć, siostra płacze,
Hdzież ty pójdziesz nieboracze?

Польская версія (1858)

Zagraj, zagraj chłopcze mały
I w skrzypczki i w cymbały,
A ja zagram na Kobzinie,
Bo nie będą żyć w Kroszynie.

Bo pod złymi tu Panami
Ojciec skołał pod batami,
Matka szłocha, siostra płacze,
Gdzież ty pójdziesz nieboracze?

У праявічым тэксце ў выданні 1854 г. І. Яцкоўскі паўсюль піша: Крошын (Kroszyn)²³, а вось у вершы чамусьці з'яўляецца "ў Karszynie" (двойчы) і "w Korszynie".

Адразу пасля выхаду ў свет першага выдання пісьменнік паправіў атрамантам некаторыя памылкі²⁴. На беларускі верш І. Яцкоўскі не звяртае ўвагі. Перадусім, ва ўсіх вядомых асобніках. Але ў выданне 1858 г., апроча правак, зробленых адразу пасля выхаду першага выдання атрамантам, дададзена яшчэ адна праўка: заменены Каршын на Крашын (і ў беларускай, і ў польскай версіях верша).

Трэба думаць, *Каршын* у вершы і ў перакладзе з'явіўся невыпадкова. Гэта не быў прасты недагляд наборшчыка. Магчыма, тут хаваецца гісторыя напісання верша. Магчыма, тут ключ да атрыбуцыі ягонага аўтарства. Сапраўды, чаму І. Яцкоўскі спачатку напісаў *Каршын*, а пасля замяніў на *Крашын*? Магчыма сведчанні, што аўтар вычытваў кнігу адразу пасля друку. Асобныя хібы ён паправіў, але яўна не ўсе. Бо, напрыклад, нават у гэтым жа вершы ў радку "Z *sz*ożaściam na was abziarnusia" ён не паправіў відавочную памылку наборшчыка! Вядома, трэба "Z *sz*cząściam".

Пазней, аддаючы ў Пазнані кнігу (stereotypu) Я.К. Жупаньскаму І. Яцкоўскі папраўляе адно толькі слова, правільна называючы мястэчка, вакол якога ў апошні час кіпяць самыя сапраўдныя буры-страсці.

²³ Ужыта дзесяць разоў (сс. 247–248, 252, 257–261, 265).

²⁴ Магчыма, не ва ўсіх асобніках.